

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst aan de Hornssee te Genk

Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een toevalsvondst aan de Hornssee te Genk
Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 120

AUTEUR

Geert Vynckier

JAAR VAN UITGAVE

2019

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Situatie op het terrein op 23/11/2015.
Copyright Onroerend Erfgoed, foto:Geert Vynckier

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678
D/2019/3241/161

EEN
TOEVALSVONDST
AAN DE HORNSZEE
TE GENK

Onderzoeksrapport van een
archeologische toevalsvondst

GEERT VYNCKIER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	6
2	AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK.....	8
3	TOPOGRAFIE EN SITUERING VAN DE OPGRAVING	10
4	ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	12
5	HISTORISCHE EN CARTOGRAFISCHE INFORMATIE	12
6	RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	15
6.1	DE SPOREN	15
6.2	DE VONDSTEN	23
7	CONCLUSIE	23
8	BIJLAGEN	24
9	BIBLIOGRAFIE	25

Rapportage	Geert Vynckier
Terreinwerk	Michel Mulleners Jurgen Staf Geert Vynckier Jos Wijnants
Fotografie	Geert Vynckier Kris Vandevorst
Opmetingen	Johan Van Laecke
Tekenwerk en plannen	Sylvia Mazereel Geert Vynckier Johan Van Laecke

1 ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT

Genk 2015 Hornssee: GE15HO

Uitvoerder	agentschap Onroerend Erfgoed
Veldwerkleider en erkenningsnummer erkende archeoloog	Geert Vynckier OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Archief – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45, 1800 Vilvoorde Herman Teirlinck gebouw, Havenlaan 88bus5, 1000 Brussel
Beheer en plaats van vondsten en monsters	Depot – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45 1800 Vilvoorde
Dossier- en vergunningsnummer	8-2015-059 en 2015/518
Site-naam	GE15HO (Genk 2015 Hornssee)
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, plaats)	Limburg–Genk–Hornssee
Kadasterperceel (gemeente, afdeling, sectie, perceelnummer(s))	Genk, 3e afdeling, sectie B, perceelsnummer(s) 1294Z, met adres Hornssee (Schansbroek)
Bounding Box	Punt 1: X: 232903,31 Y: 188297,54 Punt 2: X: 232830,06 Y: 188297,52
Begin- en einddatum van uitvoering van het onderzoek	23/11/2015 tot 25/11/2015 (terreinwerk)
Relaties	Het site ligt net ten oosten van het mijnsite van Waterschei: https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122122 Het site werd opgenomen in de CAI. Locatie ID: Locatie 209992

Trefwoorden

Limburg – Genk – Waterschei
Archeologische sporen – paalsporen -
afwateringsgreppels
Periode onbekend
Toevalsvondst

Administratief toezicht

agentschap Onroerend Erfgoed: Steven Mortier

2 AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK

Tijdens een herinrichtingsplan van Natuurpunt van een deel van het natuureservaat Stiemerbeek, net ten noorden van de Hornssee te Genk (fig. 1-3), werden bij het uitgraven van een vijver talrijke sporen aangetroffen. De verantwoordelijken van dit herinrichtingsplan verwittigden collega David Depraetere van VLM, die op zijn beurt het agentschap Onroerend Erfgoed verwittigde. Het moerassige terrein werd uitgegraven – de bovenste laag die er de laatste jaren in terecht was gekomen werd verwijderd - om een nieuwe vijver te creëren waar libellen en amfibieën zich kunnen thuis voelen.

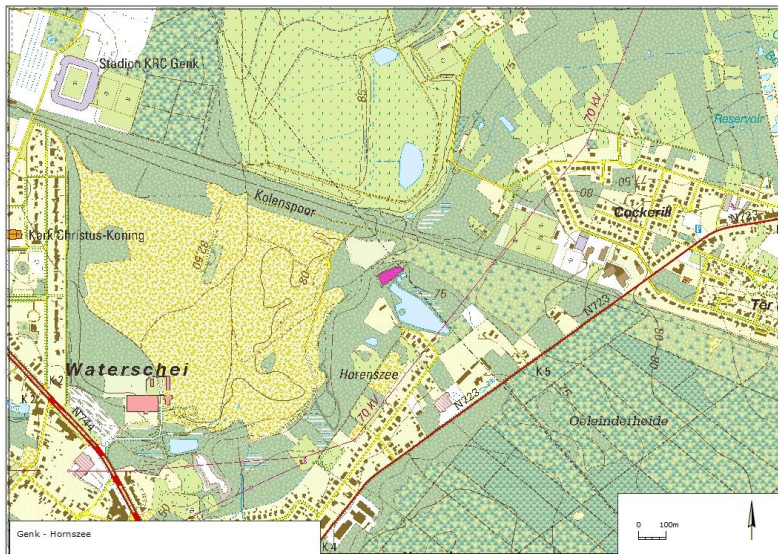

Fig. 1: Situering van de vondstlocatie op het topografisch plan. (©AGIV)

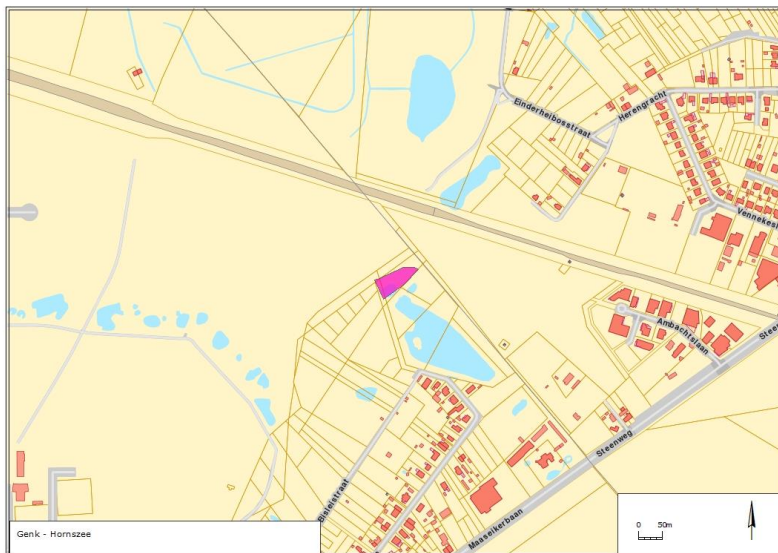

Fig. 2: Situering van de vondstlocatie op het kadasterplan. (©AGIV)

Fig. 3: Situering van de vondstlocatie op de orthofoto. (©AGIV)

Tijdens de graafwerken op 06/11/2015 merkte de machinist enkele sporen op de bodem van de uitgegraven vijver op (fig. 4). Deze werden verder bekeken door een medewerker van Natuurpunt die er archeologische sporen in herkende (fig. 5-6).

Fig. 4: De situatie op het terrein tijdens de graafwerken op 06/11/2015. (©Natuurpunt: J. Lysops)

Fig. 5: De situatie op het terrein na de graafwerken op 06/11/2015. (©Natuurpunt: J. Lysops)

Fig. 6: De situatie op het terrein na de graafwerken op 06/11/2015. (©Natuurpunt: J. Lysops)

Fig. 7: De situatie op het terrein na de regenbuien 17/11/2015. (©Natuurpunt: J. Lysops)

Op 17/11/2015 werd het terrein bezocht. De uitgehaalde vijver was grotendeels volgelopen na de regen van de vorige dagen (fig. 7). Toch waren de sporen nog duidelijk te herkennen. Er werd dan ook besloten om de droge oppervlakten terug op te schaven, op te schonen en gegeorefereerd in te meten. Dit zou plaatsvinden van 23/11/2015 tot 25/11/2015.

3 TOPOGRAFIE EN SITUERING VAN DE OPGRAVING

De site is gelegen aan de oostelijke rand van het Kempens plateau in de zandige Kempen net ten noordoosten van het centrum van Waterschei en net ten zuiden van de voormalige terreinen van de steenkoolmijn van Waterschei. De site ligt aan de noordoostelijke rand van het Demerbekken (fig. 8 DHM). Het gebied wordt in het zuidwesten ontwaterd door de Stiemer, die behoort tot het Scheldebekken en in het noordoosten door de Bosbeek die richting Maas vloeit. De site ligt op een natte, lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Semz) waarvan de antropogene horizont bestaat uit plaggen (fig. 9). De bodems in de nabijheid bestaan uit matig natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zdm) in het oosten, matig droge zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Zcgt) in het oosten en natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Zeg) in het zuiden. Op het gewestplan ligt de site in natuurgebied (fig. 10).

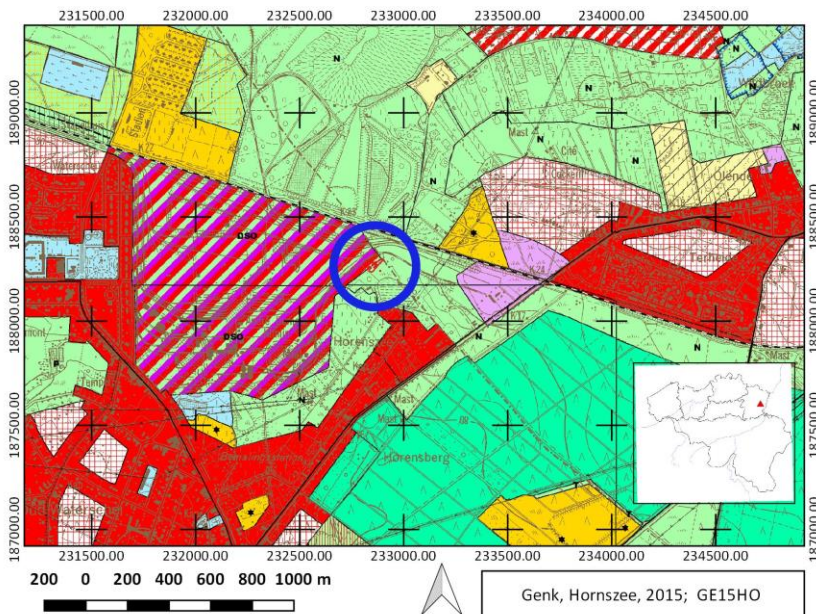

Fig. 10: Situering van de vondstlocatie op het gewestplan. (©AGIV)

4 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

In de onmiddellijke omgeving van de site werden nog maar weinig archeologisch vondsten geregistreerd. Ten zuidwesten van de site trof men een vijftal stenen bijltjes aan (CAI Locatie 52119)¹. en ten zuidoosten werden lithische artefacten opgeraapt in de buurt van grafheuvels die omstreeks 1850 en 1900 een 44-tal urnen opleverden. De grafheuvels zouden omringd geweest zijn met kringgreppels. In de urnen zaten crematieresten en in sommige ervan enkele ijzeren voorwerpen (CAI Locatie: 52099)². Iets meer naar het zuiden werden tijdens het nauwkeurig screenen van DHMII sporen aangetroffen van Celtic Fields (CAI Locaties: 209391 en 209381)³.

5 HISTORISCHE EN CARTOGRAFISCHE INFORMATIE

Als we de site bekijken op de kaart van Graaf de Ferraris (1771 en 1778) is direct duidelijk dat de site in heidegebied ligt met in het noorden ervan een reeks vijvers of vennen en hierop aansluitend een duinenrij lopende van zuidwest naar noordoost (fig. 11). Van gebouwen of andere constructies is er geen sprake. Op de kaart van Vandermaelen (rond 1850) ligt het onderzochte gebied iets ten noorden van een grote vijver, die nu nog steeds in gebruik is (fig. 12). Ook hier is er geen enkele aanduiding van enig bouwsel in de buurt. De Atlas der buurtwegen (1843-1845) geeft geen nieuwe informatie en geeft de situatie weer voor de komst van de steenkoolmijn (fig. 13). Deze nieuwe mijn van Waterschei (Genk) krijgt in 1906 een ontginningsconcessie. De zuidelijke grens van deze mijn ligt net ten noorden van het

¹ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/52119>.

² <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/52099>.

³ Meylemans 2015; <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/209381> en <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/209391>.

onderzoeksgedebied. Op de orthofoto van 1971 is dit terrein nog duidelijk te herkennen. De plaats van de toevalsvondst ligt er bij als licht begroeid grasland en de zuidelijke grote vijver lijkt droog te liggen (fig. 14). Op 10 september 1987 wordt de mijn gesloten. Op de orthofoto uit 2012 zien we dat de grote vijver net ten zuiden van het onderzochte terrein, dat nu volledig met bomen volgegroeid is, terug water bevat (fig. 15). De meest recente orthofoto toont ons de nieuw aangelegde vijver (fig. 16).

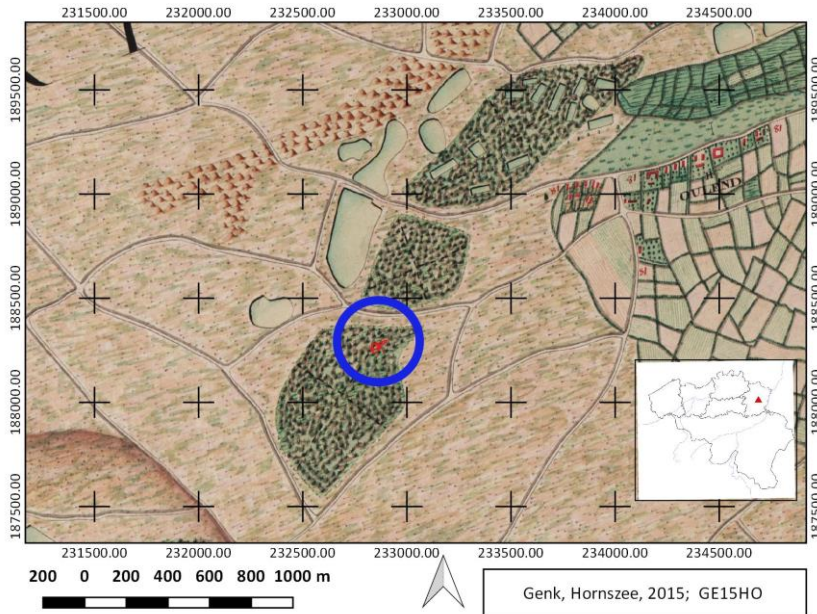

Fig. 11: De locatie van de site op de kaart van Graaf de Ferraris. (©KBR)

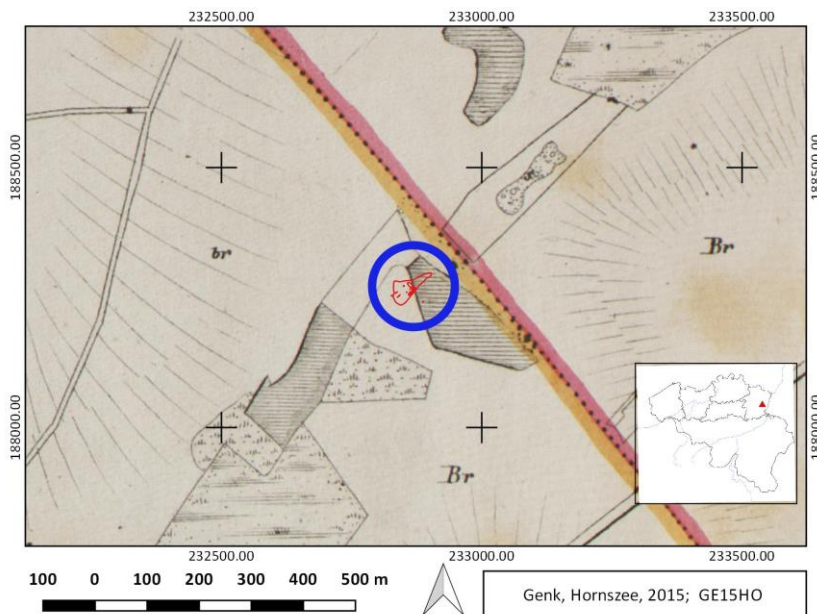

Fig. 12: De locatie van de site op de kaart van Vandermaelen. (©AGIV)

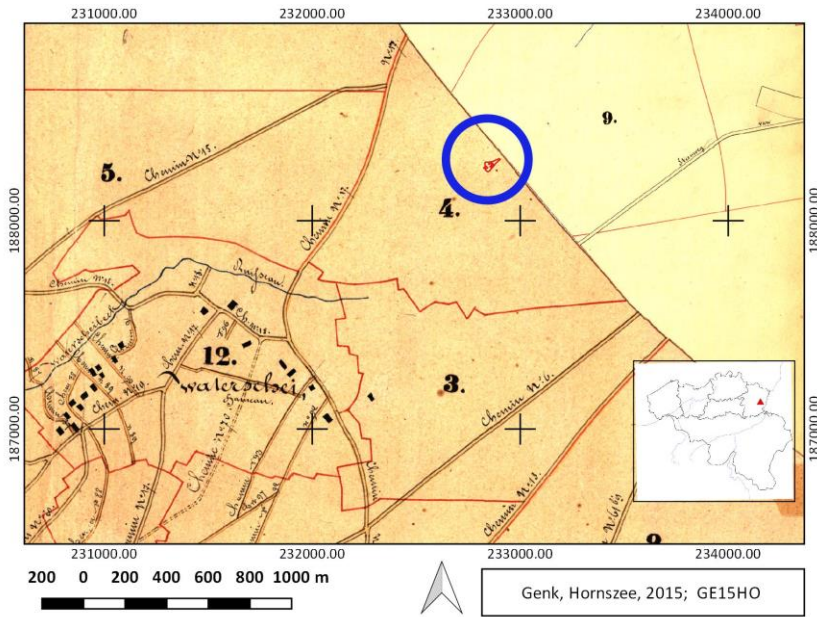

Fig. 13: De locatie van de site op de kaart op de Atlas der Buurtwegen. (©AGIV)

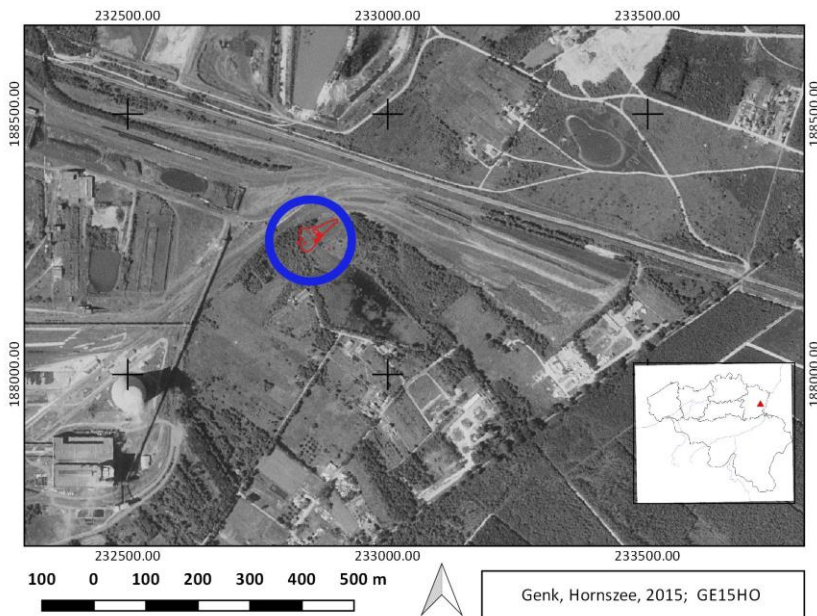

Fig. 14: De locatie van de site op de kaart op de orthofoto uit 1971. (©AGIV)

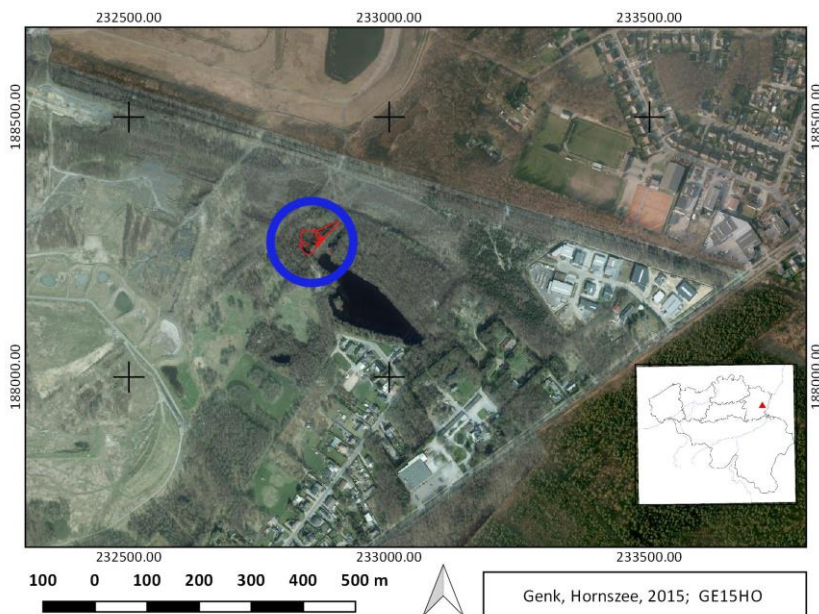

Fig. 15: De locatie van de site op de kaart op de orthofoto uit 2012. (©AGIV)

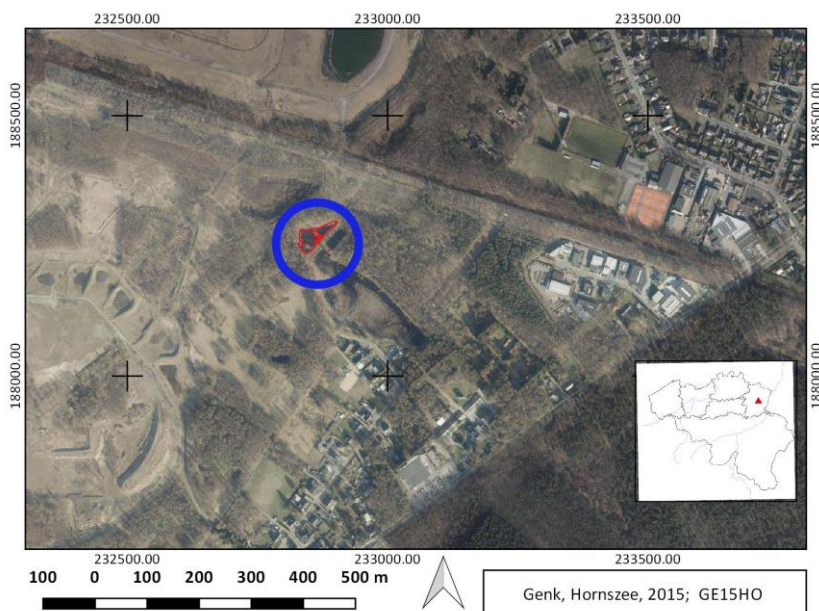

Fig. 16: De locatie van de site op de kaart op de recentste orthofoto. (©AGIV)

6 RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

6.1 DE SPOREN

Niet alle sporen konden worden vrij gelegd door de drassige ondergrond en het aanwezige water. Slechts twee zones werden onderzocht (fig. 17). Eén in het westen (detail 2) en eentje aan de zuidoostelijke wand van de uitgegraven vijver (detail 1). Daar de ondergrond zo weinig mogelijk mocht vergraven worden werden slechts enkele van deze sporen gecoupeerd.

In de eerste zone werden twee greppels (S1 en S2) met een donkerbruine, fijn gelaagde, zandige, lemige vulling herkend die over een vijftal meter konden gevolgd worden (fig. 18). Ze liepen parallel

////////////////////////////////////

en ongeveer 8 m van elkaar, waren ongeveer 20 cm breed, in doorsnede komvormig en slechts 10 cm diep (fig. 19-20).

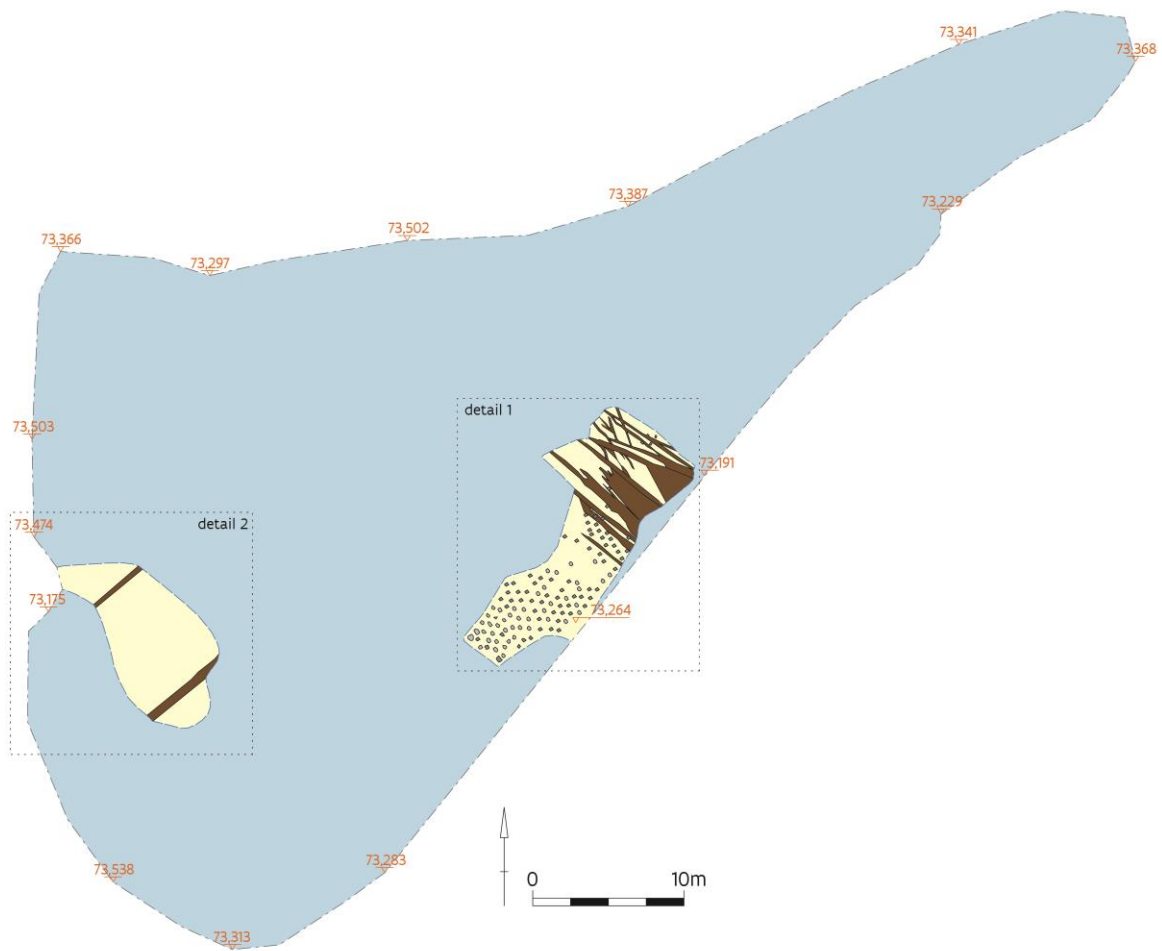

Fig. 17: Het volledige sporenplan van het onderzochte terrein.

Fig. 18: Detail 2 van het sporenplan.

Fig. 19: Zicht op greppel S2.

Fig. 20: Doorsnede op greppel S2.

De andere zone, detail 1, bevatte vooral aan de zuidwestelijke zijde talrijke paalsporen (S3 tot S120) (fig. 21-22). 118 in totaal waarvan 46 min of meer rond tot ovaal en 72 vierkant waren (fig. 23). Ze hadden allen een donkerbruine tot grijze gelaagde, zandige, lemige vulling. Enkele paalsporen bevinden zich meer naar het noordoosten en liggen tussen de talrijke greppels in deze zones. De aanwezige paalsporen doorsnijden steeds de greppels. Een viertal ervan, allemaal vierkant, zitten helemaal in het noorden van deze zone.

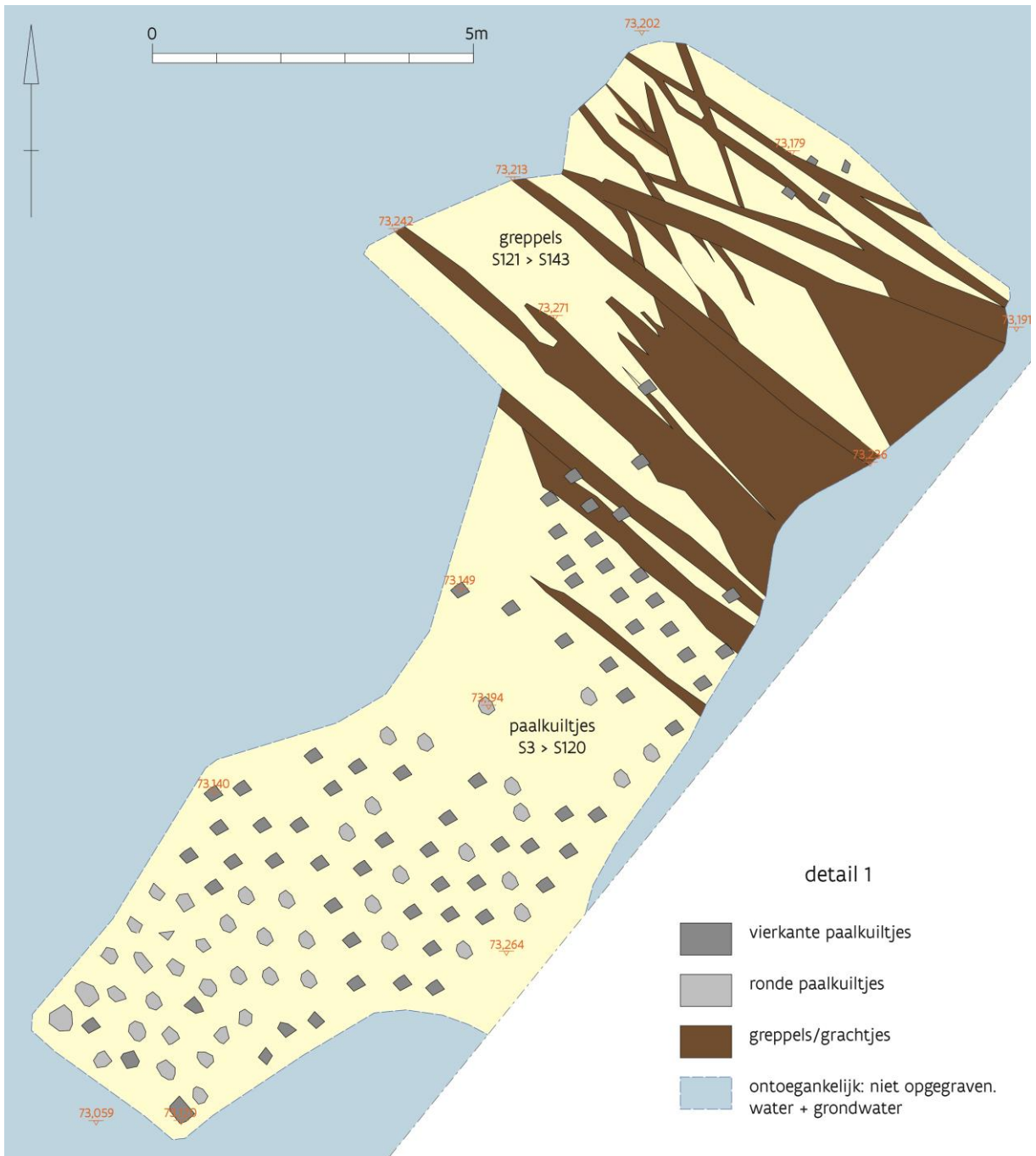

Fig. 21: Detail 1 van het sporenplan.

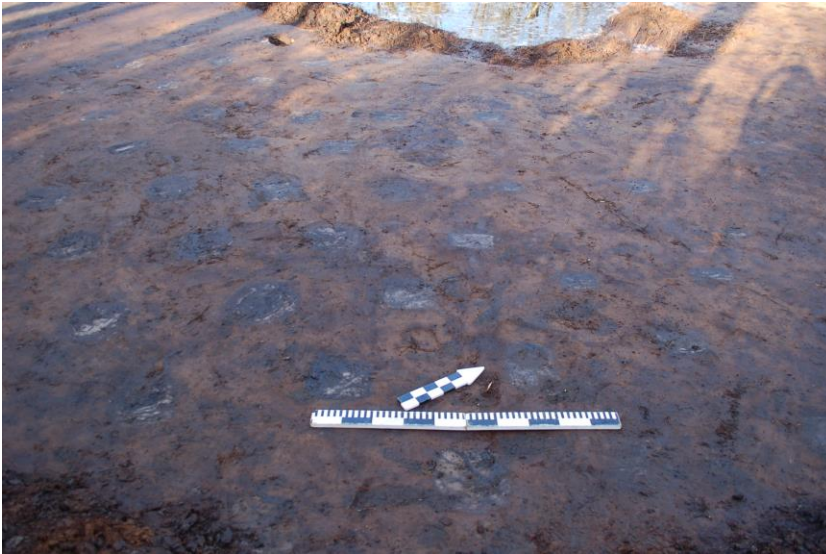

Fig. 22: Enkele paalsporen in het vlak.

Fig. 23: Detail van enkele paalsporen; zowel vierkante als ronde.

Fig. 24: Doorsnede van een vierkant paalspoor.

Fig. 25: Doorsnede van een rond paalspoor.

De vulling van de ronde en de vierkante paalsporen is identiek. In doorsnede zijn deze paalkuiltjes⁴, zowel de vierkante als de ronde, komvormig en soms met een vlakke bodem. De vulling ervan toont een duidelijke gelaagdheid van donkere en lichtgrijze fijne laagjes die ons doet denken aan inspoelingslaagjes (fig. 24-25). De paalsporen variëren tussen 35 en 20 cm grootte en zijn tussen 15 en 20 cm diep. Ze waren allen gerangschikt volgens een regelmatig patroon. De meest oostelijke vertoonden zelfs rechtlijnige inplantingen.

Helemaal in het noordoosten van deze zone konden smalle parallelle sporen herkend worden die zuidoost naar noordwest lopen (fig. 26). Enkele lopen echter van zuid naar noord (fig. 27). De vulling van deze greppeltjes bestaat uit een donkerbruine tot lichtgrijze zandig lemige vulling. Tijdens het doorsnijden van enkele was duidelijk dat zij ook een gelaagde vulling bevatten door inspoeling (fig. 28). De breedte van deze greppels varieerde enorm van 10 cm tot 150 cm. Sommige zijn in doorsnede kom- andere V-vormig.

⁴ Er werden slechts een aantal paalsporen doorsneden wegens het opkomende water.

Fig. 26: Meerdere greppelvormige, parallel lopende greppeltjes in de noordoostelijke zone.

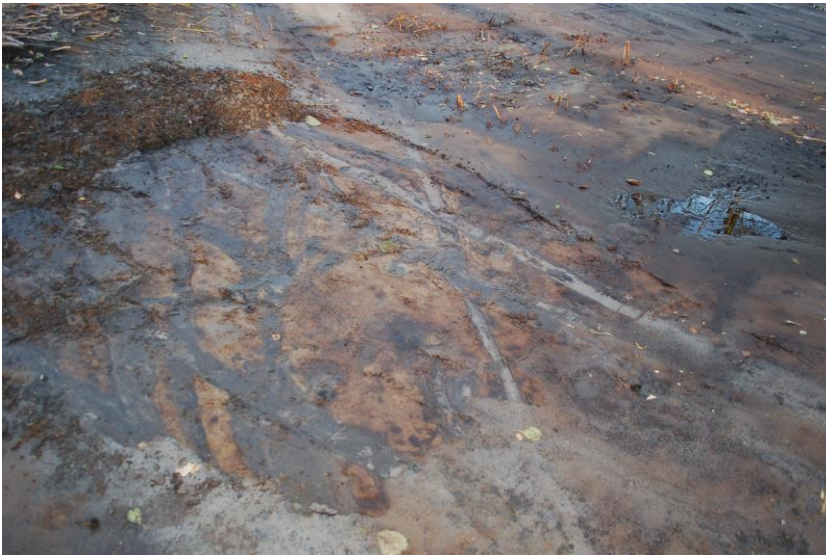

Fig. 27: Greppeltjes lopend van zuid naar noord.

Fig. 28: Doorsnede van één van de V-vormig greppeltje.

6.2 DE VONDSTEN

Er werden geen vondsten aangetroffen op deze site en er zijn geen monsters genomen.

7 CONCLUSIE

De betekenis van deze talrijke paalsporen en greppels die werden aangetroffen tijdens dit onderzoek was niet direct duidelijk.

De twee parallelle greppels in het zuidwestelijke deel van het onderzochte terrein liggen te ver uit elkaar en zijn te diep om te behoren tot restanten van karresporen. Zijn het restanten van rabatten of eventueel afwateringsgreppeltjes? De oudere kaarten en luchtfoto's sinds 1971 tonen aan dat er hier in het verleden nooit echt structurele bomenaanplanting gebeurde. De doorsnede van greppeltje S2 toont duidelijk inspoelingslaagjes wat kan wijzen op het dienst doen als afwateringsgreppel.

Hetzelfde kunnen we vooropstellen voor de groep van greppels in het westelijke deel van het terrein waar de greppels grotendeels naast elkaar liggen en meestal onregelmatig van breedte en vorm zijn. Ook enkele doorsnedes op deze vertonen duidelijk inspoelingslaagjes wat ook hier wijst in de richting van afwateringsgreppeltje.

De paalsporengroep die soms vorige greppels doorsnijdt, vertoont naast een rechtlijnig patroon in het noordelijk deel, waar ze alle vierkant zijn, ook een min of meer regelmatig patroon in het zuidelijk deel. Vooreerst werd gedacht aan de restanten van een aanplanting van jonge plantjes of de restanten van een aangelegd houten platform aan de rand van deze depressie.

Uiteindelijk, na navraag bij collega's⁵, vermoeden we dat we hier eerder te maken hebben met oudere spitsporen aan de basis van de plaggenbodem zoals deze ook te Weelde (Ravels) , daterend uit de middeleeuwen, werden aangetroffen op een Romeins grafveld⁶ (fig. 29).

Wegens de afwezigheid van archeologische vondsten en andere daterende indicaties kunnen deze sporen niet aan een bepaalde periode worden toegeschreven.

⁵ Met dank aan collega Rica Annaert voor de info.

⁶ Annaert *et. al.* 2012, 31.

Fig. 29: Spitsporen uit de middeleeuwen te Weelde (© agentschap Onroerend Erfgoed: Rica Annaert).

8 BIJLAGEN⁷

⁷ De digitale bijlagen van de opmetingen, de foto-inventaris en de foto's worden bewaard op het agentschap Onroerend Erfgoed. Foto's kunnen opgevraagd worden via <https://www.onroenderfgoed.be/nl/diensten/archief/>

